

Matthias ALTMANN

KAKO RAZUMJETI KRISTOVU PRISUTNOST U KRUHU I VINU?

ZNAK ILI STVARNOST? NAUK O STVARNOJ PRISUTNOSTI

“Uzmite, ovo je tijelo moje” – te riječi izgovara svećenik u svakoj svetoj misi u euharistijskoj molitvi. Što one točno znače i kako ih treba shvatiti, bio je predmet žestoke polemike tijekom crkvene povijesti. Kako danas objasniti crkveni nauk o Kristovoj prisutnosti u euharistiji?

Vjerovanje u stvarnu prisutnost, tj. da je Krist stvarno prisutan u slavlju euharistije pod prilikama kruha i vina jedno je od središnjih učenja Katoličke Crkve. Darovi koji su posvećeni u pretvorbi trebaju se shvatiti ne samo kao jednostavan simbol ili spomen-znak na Krista, njegovo djelovanje i na Posljednju večeru s učenicima.

No tijekom vremena vjera u stvarnu prisutnost došla je u krizu. Nedavno je jedna anketa pokazala da oko 70 posto praktičnih katolika u Sjedinjenim Američkim Državama ne vjeruju da se u euharistijskom slavlju kruh i vino pretvaraju u tijelo i krv Isusa Krista. Umjesto toga ispitanici su pretežno izjavili da su kruh i vino samo simboli tijela i krvi Isusa Krista. Ako bi se ista anketa provela u kojoj drugoj zemlji, vjerojatno bi se postigli slični rezultati.

“ZNAK, SIMBOL, SLIČNOST”

Tko želi temeljito ispitati nauk o stvarnoj Kristovoj prisutnosti u euharistiji, mora posegnuti za izvješćima o Posljednjoj večeri u *Novom zavjetu*. Tu, pokazujući na kruh i vino, Isus izgovara važne riječi koje su poslije ušle u euharistijsku molitvu: “Uzmite, ovo je tijelo moje” i “Ovo je krv moja, krv Saveza koja se za mnoge proljeva” (Mk 14, 22.24). Predikat “je”, u grčkom “estín”, trebao bi označavati stvarnu jednakost između Isusa i darova. U odlučujućem trenutku, neposredno prije svoje smrti, Isus okuplja svoje učenike i u toj dvostrukoj izjavi sažima oporučno svoje djelovanje. To bi, prije svega, trebalo imati na umu, prije nego se izoli-

rano govori o stvarnoj prisutnosti, naglašava Jan-Heiner Tück, profesor dogmatike na Sveučilištu u Beču: "Isus je ‚*proexistent*‘, postoji za druge, živi, dakle, za Boga i za druge ljude. Taj svoj stav sačuvao je sve do smrti." U trenutku kad se rastaje od svojih učenika, Isus se poistovjećuje s kruhom koji blagoslivlja, lomi i dijeli. U tom znaku on nagoviješta svoju smrt. Njegovo umiranje ima spasenjsko značenje, na korist je budućoj zajednici.

Slavlje Gospodnje Večere bilo je od početka središnja sastavnica vjerskoga života kršćana, posebno zbog Isusove odredbe da to čine njemu na spomen. Kad su kršćani svoj nauk sa židovsko-palestinskoga područja proširili u helenistički svijet, morali su ga prevesti u grčki način mišljenja. Pritom su se poslužili obrascem "pralik i slika" iz platonske filozofije. Prema tom obrascu, pojmovi pomoću kojih ljudi nazivaju predmete materijalne stvarnosti ne označuju ih u potpunosti. Ti pojmovi zapravo se odnose na nadzjetilne, čiste "ideje" koje su pralikovi za sjetilne slike. Za crkvene oce, npr. kruh i vino slike su pralika Isusa Krista, koji je na "oslabljen" način prisutan u posvećenim znakovima. Za svetoga je Augustina sakrament euharistije "signum, figura, similitudo" – znak, lik i sličnost Kristove stvarnosti.

Najkasnije u 9. i 10. stoljeću, kada se kršćanstvo uklopilo u zapadnoeuropski misaoni svijet, platonsko arhetipsko-slikovno razmišljanje došlo je u krizu. Prevladalo je više stvarno-materijalno razumijevanje stvarnosti, tako da pitanje stvarne ili simboličke Kristove prisutnosti u euharistiji postaje od goruće važnosti. To dolazi do izražaja u takozvanoj raspravi o euharistiji. S jedne su strane realisti, koji dijelom zastupaju čak potpuni identitet između povijesnoga i euharistijskog Krista – sve do izraza poput "Krist kojega se grize zubima". S druge pak strane simboličko je tumačenje prema kojemu je euharistija samo spomen-obred u kojemu povijesni Krist, zapravo, nije prisutan. No crkveno učiteljstvo ustaje u obranu stvarne Kristove prisutnosti u euharistiji.

Odlučujući korak u bistrenju rasprave doprinijela je srednjovjekovna skolastika. Tu je, prije svega, bila odlučujuća teologija Tome Akvinskoga. Pozivajući se na aristotelovsku razliku između supstancije i akcencije, on zastupa srednji put, tj. teoriju transsupstancijacije. Prema njegovu predlošku Krist je doista prisutan u euharistiji – ali ne tako da bi ga se "zubima grizlo". Na taj način Toma Akvinski zastupa razlikovanje između supstancije i akcencije. Ali za razliku od današnjega razumijevanja tog pojma, ovdje supstancija označava dimenziju stvarnosti koju se

osjetilima ne može primijetiti, dok se akcidencija odnosi na osjetilnu razinu pojave, poput okusa ili mirisa. To znači, prilike kruha i vina ostaju nepromijenjene tijekom procesa pretvorbe, ali se mijenja ontološka dimenzija stvarnosti, tj. supstancija. Supstancije (biti) kruha i vina postaju, dakle, supstancije Isusova tijela i krvi. Stvarna Kristova prisutnost očituje se, kako kaže Toma Akvinski, “sub specie sacramenti”, tj. pod vidom sakramenta.

STVARNA PRISUTNOST DOSTUPNA JE JEDINO PO VJERI

424

Uspostavljajući tu razliku, Toma Akvinski može, s jedne strane, podržati stav realista da je Isus, doista, prisutan u euharistiji. S druge pak strane, može prihvatiti opravdanu zabrinutost simbolista, koji žele isključiti takozvano “kanibalističko” tumačenje. Prema Tomi stvarna prisutnost nije empirijski vidljiva, nego je dostupna jedino po vjeri. Vjera se pak temelji na Isusovim riječima koje svećenik izgovara kod pretvorbe. Toma ističe da se svi ostali sakramenti podjeljuju na takav način da djelatelj govori u svoje ime, npr. “ja te krstim” ili “ja te odrješujem”. Jedino kod euharistije, kada izvješće od pripovijedanja najednom prelazi u citiranje Isusovih riječi, tada svećenik govori “in persona Christi”.

Protumačena aristotelovskim kategorijama stvarna prisutnost tijekom vremena često je pogrešno shvaćana. Osim toga, krajem srednjega vijeka primijećene su brojne jednostranosti i praznovjerni postupci, koji su bili trn u oku reformatorima. Za Martina Luthera, npr. teorija o transsupstancijaciji jest “vrhunska sofistika”. Njezino širenje tijekom kasnoga srednjeg vijeka bilo mu je previše spekulativno i svetopisamski neutemeljeno. Ipak, Luther je vjerovao u stvarnu Kristovu prisutnost u kruhu i vinu, ali na način konsupstancijacije. Drugim riječima, za vrijeme euharistijskog slavlja, supstancije kruha i vina pretvaraju se u supstancije tijela i krvi Kristove. Nakon liturgijskoga slavlja, stvarna prisutnost prestaje. Švicarski reformator Huldrych Zwingli odbacio je učenje o stvarnoj prisutnosti. Kruh i vino za njega su jedino znak Gospodinove nazočnosti, koju ne mogu, doista, posredovati, nego jedino ukazati na stvarnost koja je drukčija od njih – baš kao prometni znak. Za Kalvina, naprotiv, nema više prisutnosti samoga Krista. Umjesto toga, radi se jedino o posredovanju njegovih darova i milosti pri primanju pričesti.

Tridentski sabor koji je raspravljao o reformatorskim tezama htio je učvrstiti nauk o stvarnoj euharistijskoj prisutnosti.

Trebalo je odbaciti svako umanjivanje ili uvjetovanost. Pritom je sabor ponovno prihvatio skolastički euharistijski nauk i proglasio da je izraz transsupstancijacija “najprikladniji” (“*aptissime*”), za tumačenje procesa pretvorbe. Saboru nije bio dostupan nijedan drugi model kojim bi to objasnio. Reformatore to nije moglo uvjeriti, budući da su optuživali, zapravo, nastojanje da se na temelju toga nauka nešto učini stvarnim.

Tijekom stoljeća, Aristotelov pojam supstancije gubio je sve više na snazi objašnjenja. Za razliku od srednjovjekovnoga statičkog mišljenja, moderno mišljenje, počevši od prosvjetiteljstva, mnogo je više procesualno, znanstveno izvedivo, funkcionalno, povijesno i osobno. Stvarnost se sve više razumijeva u odnosu, tj. ona postaje sama sobom tek u odnosu, ako se odnosi na nešto. Stoga su, posebno u 20. st., razvijeni novi oblici tumačenja stvarne prisutnosti u euharistiji.

ISUS KRIST DARUJE SVOJU PRISUTNOST

Suvremeni način tumačenja, prije svega, služi se filozofskim razmišljanjem koje je slobodno i osobno usmjereno. Isus Krist daruje svoju prisutnost koja nije plod sjećanja okupljenih vjernika. Koji sudjeluju u tom daru, stupaju u Kristovo zajedništvo, tako da u svom životu prihvate njegov životni stav. Na taj način pretvorbeni darovi postaju slobodan dar pretvorbe vlastitoga života. “Odlučujuća je ideja da nisu okupljeni vjernici ti koji činom svoga sjećanja nešto ostvaruju, nego njihovu nastojanju prethodi dar Kristove prisutnosti u riječi evanđelja i u euharistijskom slavlju”, tvrdi Jan-Heiner Tüch.

Za dogmatičara, koji je napisao euharistijsko-teološku studiju pod naslovom “Dar prisutnosti”, [*Gabe der Gegenwart*], jasno je da temeljno vjerovanje u stvarnu Kristovu prisutnost treba uvijek nanovo činiti razumljivim pomoću novih pojmova. Radi se o tome da se, pod promjenjivim uvjetima razumijevanja, ista stvar drukčije predstavi a da ne izgubi izvorno značenje. “U tom smislu držim da su pojmovi: dar, prisutnost, pretvorba, zajednica i dalje veoma važni.” Tüch je izričito protiv sužavanja stvarne prisutnosti na čisto somatski, tjelesni vid. “Potrebno se prisjetiti da je Isus prisutan u euharistiji sa svom svojom stvarnošću, budući da je euharistija spomen na Posljednju večeru, u kojoj je Isus oporučno sažeo svoje pro-egzistentsko djelovanje”, (tj. svoju prisutnost za druge, op. pr.). Na taj način tko slavi euharistiju ula-

zi u spomen na Onoga koji je bio i još je ovdje za druge spreman da se susretne s njim i da se i sam preobrazi.

Ali ne samo već spomenuta anketa pokazuje da kod mnogih vjernika postoji raskorak između nauka i života. Mnogi katolici danas euharistijsko slavlje shvaćaju, prije svega, kao zajednički obred. To i je u biti, “ali nije ništa manje susret s otajstvenom prisutnošću Isusa Krista, koji je dao sve za nas”, tvrdi Tüeck. Prema riječima bečkog teologa, vjera u stvarnu Kristovu prisutnost osnovni je preduvjet za primanje pričesti. Da bi se suprotstavili poteškoćama u razumijevanju, prenositelji vjere u katehezi i vjeronauku morali bi ponovno objasniti da pričest, osim što je zajednički obred, tijesno povezana s otajstvom Kristove prisutnosti.

S druge strane, ne treba kriviti vjernike zbog toga što im nauk o stvarnoj prisutnosti ništa više ne kaže. “Nije dovoljno zahtijevati od vjernika da poznaju što stoji u katekizmu”, kaže Tüeck. Crkva je obvezna da u vjerskoj pouci uvijek iznova protumači osnovno uvjerenje o otajstvenoj Kristovoj prisutnosti na taj način da bude razumljivo shvaćanju današnjih vjernika.

Preuzeto iz *katholisch.de* od 28. kolovoza 2019.

Preveo Dinko Aračić